

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

БІЛА Юлія Зиновіївна - викладач Івано-Франківського юридичного коледжу НУ
«ОЮА»

УДК 342.951:347.77.043:336.71(477)

Стаття посвячена дослідженню та характеристиці процедури отримання ліцензії комерційними банками, вивченню правових основ ліцензування банківської діяльності, описання обов'язкових умов для отримання ліцензії. Проаналізовані основи для відмови в видачі ліцензії та можливість оскарження рішень Національного банку України. Предложено виділення стадій ліцензійної процедури та напрямлення удосконалення процедури ліцензування комерційних банків з урахуванням банківського законодавства та потреб сучасного суспільства.

Ключові слова: ліцензування, Національний банк України, комерційні банки, ділова репутація, стадії, банківська система, нормативно-правова база, ліцензія, банківські операції.

Ліцензування комерційних банків відіграє досить важливу роль у розвитку банківської системи, оскільки підвищує надійність та стабільність банківської системи, забезпечує захист інтересів кредиторів та їх вкладників, а також є ефективним механізмом допущення на ринок банківських послуг України комерційних банків та банківських установ, умови діяльності яких відповідають встановленим Національним банком України обов'язковим вимогам і не загрожують інтересам їхніх клієнтів.

Ліцензування банківської діяльності – це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, офіційного дозволу на здійснення певних або всіх бан-

ківських операцій. Юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків. Таким чином, забороняється здійснювати банківську діяльність без отримання банківської ліцензії. При цьому, особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Питання необхідності ліцензування банківської діяльності в сучасних умовах досліджували такі вчені, як: В. Тичина [1], О. Орлюк [2], Я. Грудзевич [3], В. Міщенко [4], П. Нікіфоров [5], С. Очкурєнко [6] та ін. Їхні наукові напрацювання є теоретико-методологічним підґрунтям для подальших наукових досліджень. Водночас, питання законодавчого регулювання ліцензування комерційних банків у сучасних реаліях, визначення порядку надання ліцензій НБУ, а також можливості оскарження рішень Національного банку України щодо відмови у видачі ліцензій потребують подальшого вивчення і дослідження.

Мета статті полягає у розкритті стадій процедури ліцензування комерційних банків на сучасному етапі, визначенні умов надання ліцензій НБУ на здійснення певних видів банківських операцій, характеристиці та аналізі підстав для відмови у видачі банківської ліцензії та порядку оскарження рішень НБУ. Відповідно до окресленої мети сформульовано такі завдання:

- визначити нормативно-правову базу процедури ліцензування комерційних банків в Україні на сучасному етапі;

- охарактеризувати порядок та умови отримання ліцензій на здійснення певних видів банківських операцій;

- виокремити та охарактеризувати підстави для відмови у видачі банківської ліцензії та можливість оскарження рішень Національного банку України;

- надати пропозиції щодо удосконалення процедури надання ліцензій комерційним банкам.

Нормативно-правова база процедури ліцензування банківської діяльності є сукупністю джерел банківського права, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі:

1) подання до Національного банку України необхідного пакету документів для отримання банківської ліцензії;

2) перевірки підстав для відмови у видачі банківської ліцензії та прийняття рішення про надання банківської ліцензії;

3) оскарження рішень Національного банку України.

Отже, нормативно-правова база процедури ліцензування представлена: Конституцією України, Цивільним кодексом України [7], Господарським кодексом України [8], Законами України: «Про банки і банківську діяльність» [9], «Про Національний банк України» [10], «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [11], Постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» [12] тощо.

Конституція України становить основу банківського законодавства і, як Основний Закон держави, визначає основні принципи організації банківської справи в Україні, закладає конституційні засади банківського права. Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України визначають основні принципи діяльності суб'єктів ринку. При цьому важливо зазначити, що оскільки на теперішній час відсутній єдиний систематизований нормативно-правовий акт, норми якого врегулювали б взаємовідносини,

що виникають у сфері банківської діяльності (наприклад, Банківський кодекс), то саме Конституція України разом із Цивільним і Господарським кодексами України та рядом законів становлять так зване загальне, банківське законодавство.

Порядок та умови отримання банківської ліцензії комерційними банками деталізовані у спеціальному банківському законодавстві, а саме у: Законах України: «Про банки і банківську діяльність», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», Положенні НБУ «Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів».

Ліцензування банківської діяльності є ліцензійною адміністративною процедурою, у ході якої особа, яка зацікавлена в отриманні ліцензії (комерційний банк) звертається до суб'єкта, уповноваженого на видачу ліцензії (Національного банку України), із заявою та повним пакетом необхідних документів, а орган ліцензування (Комісія Національного банку України) розглядає справу та вирішує її по суті.

Можна виділити низку послідовних стадій, з яких у сукупності складається процедура отримання ліцензії комерційним банком: 1) стадія порушення ліцензійної процедури; 2) стадія розгляду справи та прийняття рішення; 3) стадія виконання рішення по справі; 4) стадія оскарження прийнятого рішення.

Для кожної стадії ліцензійної процедури характерні певні особливості: встановлене коло суб'єктів, тривалість, прийняте кінцеве рішення.

Стадія порушення ліцензійної процедури є першою та обов'язковою стадією, яку можна поділити на 3 етапи (підстадії): 1 етап – наявність відповідного клопотання; 2 етап – виконання обов'язкових умов; 3 етап – подача повного пакету документів, який визначений законодавством.

Перший етап – наявність відповідного клопотання – характеризується вивченням поданого комерційним банком клопотання, що є необхідною передумовою для отримання ліцензії. Клопотання комерційного банку – це офіційне письмове прохання про виконання відповідних процедурних дій та при-

іння рішення щодо можливості отримання ліцензії відповідним комерційним банком України, яке адресується Національному банку України, оформлене із дотриманням встановлених вимог законодавства. Це клопотання подається у формі, яка встановлена чинним банківським законодавством та підписується уповноваженою особою (головою правління банку). У клопотанні зазначаються такі дані: відомості про комерційний банк (найменування, місцезнаходження, реквізити, ідентифікаційний код), розмір статутного капіталу, перелік банківських та фінансових послуг, на провадження яких комерційний банк має намір одержати ліцензію.

Другий етап – виконання обов'язкових умов – представлений рядом вимог, які висуваються до комерційних банків та є обов'язковими для отримання ліцензії. До таких умов належать: 1) дотримання вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України (відповідно до ч. 1 ст. 56 Закону України «Про Національний Банк України» НБУ видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, і вони є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб) [10]; 2) проведення державної реєстрації юридичної особи (на підтвердження того, що реєстрація була проведена у відповідному порядку, комерційний банк подає копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації); 3) забезпечення належним приміщенням, банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та комунікаційними засобами (підтвердженням слугує подання відповідних відомостей про наявні приміщення, банківське обладнання, комп'ютерну техніку, програмне забезпечення та комунікаційні засоби, засоби захисту інформації від підроблення, викривлення та знищення, ведення бухгалтерського обліку тощо); 4) наявність мінімального складу членів правління банку (як мінімум троє осіб із відповідною професійною підготовкою та діловою репутацією, яка являє собою відомості, зібрані НБУ, про відповідність діяльності такої фізичної особи

вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи) [12]; 5) запровадження та дотримання внутрішніх положень, що регламентують порядок надання банківських та інших фінансових послуг; 6) наявність мінімального розміру статутного капіталу (на момент реєстрації банку не може бути менше 120 мільйонів євро); 7) встановлено коло операцій, що виконуватимуться банком, та стратегії його діяльності; 8) дотримання строків подання клопотання та пакету документів для отримання банківської ліцензії (відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для отримання банківської ліцензії не пізніше ніж протягом одного року після її державної реєстрації як юридичної особи, має подати до Національного банку України відповідні документи) [9].

Третій етап – подача повного пакету документів, який визначений законодавством – є завершальним для першої стадії ліцензійної процедури. Повний пакет документів включає: 1) копію статуту (із відповідною відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи); 2) копії звіту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про результати закритого розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій; 3) відомості про кількісний склад спостережної ради, ради директорів, ревізійної комісії (про наявність мінімального складу осіб, призначених членами правління, про професійну придатність та ділову репутацію головного бухгалтера та керівника служби внутрішнього аудиту); 4) відомості про наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, які необхідні для надання банківських та інших фінансових послуг, про наявні банківське обладнання, комп'ютерну техніку, програмне забезпечення, приміщення; 5) копії внутрішніх положень банку; 6) бізнес-план на три роки; 7) копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії.

Відповідно до чинного банківського законодавства на першій стадії клопотання комерційного банку про видачу ліцензії може залишатися без розгляду у таких випадках:

якщо клопотання подане (підписане) особою, яка не має на це повноважень, або якщо документи оформлені з порушень вимог закону.

Стадія розгляду справи та прийняття рішення є наступною, другою, обов'язковою стадією, під час якої Комісія НБУ розглядає подані клопотання та повний пакет необхідних документів та приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі у строк, не пізніше ніж два місяці, а у випадку реорганізації банку – трьох днів, з дня отримання повного пакета документів. Одночасно з прийняттям рішення про надання банківської ліцензії НБУ вносить відомості про юридичну особу комерційний банк до Державного реєстру банків.

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії є: 1) подання неповного пакету необхідних документів; 2) наявність у поданих документах недостовірної інформації; 3) не відповідність поданих документів вимогам законів України та нормативно-правових актів НБУ; 4) звернення комерційного банку із відповідною заявою після спливу річного терміну з дня державної реєстрації; 5) професійна придатність або ділова репутація одного з керівників банку або керівника служби внутрішнього аудиту не відповідає вимогам, які встановлені НБУ;

6) відсутність належної кількості ради директорів, у тому числі голови правління; 7) відсутність банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщення; 8) невиконання засновником вимог щодо заборони відчужувати та обтяжувати зобов'язаннями належні йому акції до отримання комерційним банком ліцензії.

Наступна обов'язкова стадія ліцензійної процедури включає виконання рішення у справі. Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається комерційному банку в письмовій формі протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення. У рішенні про відмову у видачі ліцензії зазначаються підстави такої відмови.

Банківська ліцензія видається голові правління комерційного банку або уповноваженій особі (на підставі належним чином оформленої довіреності) або надсилається із супровідним листом територіальному управлінню НБУ

за місцезнаходженням банку для видачі керівникові або уповноваженій особі. Банківська ліцензія оформляється на спеціальному бланку (форма бланку затверджена Положенням НБУ «Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів») та підписується заступником Голови НБУ і засвідчується відбитком гербової печатки. Банківська ліцензія починає діяти з дня прийняття НБУ рішення про видачу ліцензії комерційному банку та не може передаватися третім особам.

Законодавством України передбачено право на оскарження рішення НБУ у судовому порядку виключно з метою встановлення законності такого рішення, що являється останньою, четвертою, факультативною стадією. Відповідно до ч. 3 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів НБУ вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на м. Київ, тобто таким судом є Окружний адміністративний суд м. Києва. Позовна заява має бути оформлена відповідно до вимог ст. 106 КАС України та подана протягом шести місяців з дня отримання мотивованої відмови у видачі ліцензії.

Таким чином, варто зазначити, що у банківському законодавстві відсутня чітка регламентація процедури отримання ліцензій комерційними банками, а виокремлення стадій і етапів (підстадій) ліцензійної процедури є науковою доробкою цієї статті. До негативних ознак цієї процедури належить, насамперед, відсутність чітко визначених часових рамок, якими мають охоплюватися усі чотири стадії ліцензійної процедури. Саме тому до напрямків вдосконалення процедури ліцензування банківської діяльності відносяться:

- 1) необхідність чіткої нормативної регламентації кожної стадії ліцензійної процедури;
- 2) чітка визначеність часових меж для кожної стадії;
- 3) детальна регламентація у спеціальному банківському законодавстві процедури оскарження рішення НБУ;
- 4) необхідність існування офіційних роз'яснень щодо обов'язкових умов для видачі ліцензії.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню та характеристикі процедури отримання ліцензії комерційними банками, вивченню правових основ ліцензування банківської діяльності, опису обов'язкових умов для отримання ліцензії. Проаналізовано підстави для відмови у видачі ліцензії та можливість оскарження рішень Національного банку України. Запропоновано виокремлення стадій ліцензійної процедури та напрямки вдосконалення процедури ліцензування комерційних банків із врахуванням банківського законодавства та потреб сучасного суспільства.

Висновки

Отже, банківська ліцензія – це документ державного зразка, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених банківським законодавством та на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність.

Процедура отримання комерційними банками ліцензії НБУ – є обов'язковою умовою для набуття статусу банку, для надання банківських послуг та виконання банківських операцій, для підтвердження довіри з боку кредиторів і вкладників та забезпечення стабільності усієї банківської системи України.

Процедура ліцензування банківської діяльності складається із ряду послідовних стадій: 1) стадія порушення ліцензійної процедури; 2) стадія розгляду справи та прийняття рішення; 3) стадія виконання рішення по справі; 4) стадія оскарження прийнятого рішення. Перші три стадії являються обов'язковими, остання ж, четверта, стадія є факультативною (комерційний банк може як скористатися наданим правом на оскарження рішень НБУ, так і не оскаржувати рішення про відмову у видачі ліцензії).

Література

1. Тичина В. Проблеми та практика управління банківськими ризиками у світлі Базеля П / - В. Тичина, О. Задніпровська // Вісн. Нац. банку України. – 2008. – № 1. – С. 20–25.
2. Орлюк О.П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства /-

SUMMARY

The article is devoted to the study and description of the procedures for obtaining licenses of commercial banks, the legal bases for licensing banking activities, descriptions of the required conditions for obtaining a license. Analyzed grounds for refusal to issue the license and the possibility of appealing the decisions of the National Bank of Ukraine. Proposed allocation stages of the licensing procedure and ways of improving the procedures for the licensing of commercial banks with regard to the banking law and the needs of modern society.

О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 104 с.

3. Грудзевич Я. Розвиток і функціонування малих та середніх банків в Україні у контексті глобалізаційних і євроінтеграційних процесів / Я. Грудзевич, У. Грудзевич // Вісн. Нац. банку України. – 2005. – № 6. – С. 35–37.

4. Міщенко В.І. Банківський нагляд : навч. посібн. / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. – К. : Знання, 2004. – 406 с.

5. Нікіфоров П. Визначення проблемних банків у сучасній практиці банківського нагляду / П. Нікіфоров, Н. Швець // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 96–102.

6. Очкурєнко С.В. Фінансово-правові аспекти банківського кредитування. // Держава і право. Щорічник наук. праць молодих вчених. – К. : Ін Юре. – 1999. – Вип. 2. – С. 148–158.

7. Цивільний кодекс України від [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>

8. Господарський кодекс України від [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>

9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>

10. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>

11. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>

12. Про затвердження Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів : Постанова Правління Національного банку України від 08.09.2011 р. № 306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua>